

- XIX – початок XX ст. // Старожитності. – 1994. – № 7-8; Нариси історії українського шкільництва 1905 – 1933: Навчальний посібник. – К.: Заповіт, 1996; Курило В. Початкова школа і народні вчителі Луганичини наприкінці XIX – на початку XX ст. // Початкова школа. – 1999. – № 4.
2. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб., 1865. – Т. 3.
 3. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб., 1878. – Т. 6.
 4. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). – Ф. 266. – Оп. 1. – Спр. 260
 5. Журнал Полтавского губернского училищного совета. – Б.м. и г.
 6. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі ЦДАК України). – Ф. 707. – Оп. 225. – Спр. 37.
 7. Доклад председателя одесского уездного училищного совета о состоянии начальных народных училищ. – Одесса, 1874.
 8. Очерк развития дела народного образования в Херсонской губернии с 1866 по 1902 год // Сборник Херсонского земства. – 1903. – № 7.
 9. Веселовский Б. История земства за 40 лет. – СПб., 1909. – Т. 1.
 10. Тютрюмов А. Общественное и юридическое положение сельского учителя // Русская школа. – 1892. – № 10.
 11. Отчет попечителя Киевского учебного округа ... за 1886 год. – К., 1887.
 12. Отчет директора народных училищ Харьковской губернии о состоянии учебных заведений за 1887 год. – Харьков, 1888
 13. Русов А.А. Описание Черниговской губернии. – Чернигов, 1899.
 14. Отчет о состоянии церковно-приходских школ в Киевской епархии в 1885/1886 учебном году. – Б.м.и.г.
 15. Отчет о состоянии церковно-приходских школ Подольской епархии за 1884/85 учебный год // Подольские епархиальные ведомости. – 1885. – № 43.
 16. Русов А. Расчеты о необходимом числе начальных школ в Черниговской губернии для возможности введения всеобщего обучения // Земский сборник Черниговской губернии. – 1898. – № 2, 3, 4.
 17. Кам'янець-Подільський міський державний архів. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 9836.
 18. Державний архів Житомирської області. – Ф. 147. – Оп. 1. – Спр. 152.
 19. Общій очерк состояния народных училищ Таврической губернии Севастопольского и Керченского градоначальства за 1898 и 1899 годы. – Симферополь, 1897.
 20. Добротворский А. Состояние учебной и воспитательной части // Полтавские епархиальные ведомости. – 1872. – № 16.
 21. Состояние начального народного образования в Харьковской губернии за 1902 год. – Харьков, 1904.
 22. Андреев Н. Начальные школы Киевского учебного округа // Русская школа. – 1914. – № 4.
 23. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО). – Ф. 545. – Оп. 2. – Спр. 10.
 24. Державний архів Харківської області. – Ф. 635. – Оп. 1. – Спр. 17.
 25. Свод сведений о начальном образовании в Херсонской губернии за 1885/86 гг. – Херсон, 1889.
 26. Народное образование в Нежинском уезде // Земский сборник. – 1885. – № 1.
 27. Фомин П. Начальное народное образование в Харьковской губернии. – Харьков, 1899.
 28. Фармаковский В. Начальная школа министерства народного просвещения. – СПб., 1900.
 29. ЦДАК України. – Ф. 707. – Оп. 227. – Спр. 80.
 30. Народное образование в Лохвицком уезде Полтавской губернии // Русский начальный учитель. – 1887. – №

- 8/9.
31. ДАПО. Ф. 779. Оп. 1. Спр. 15.
32. Извлечение из всеподданнейшего отчета ... за 1897 год. – СПб., 1900.
33. Чарнолуцкий В. Итоги общественной мысли в области образования. – СПб., 1906.
34. Кравченко Л. Народное образование в Херсонской губернии за 1907 – 1910 гг. // Русская школа. – 1912. – № 2.
35. Сборник постановлений по народному образованию уездных земских собраний Полтавской губернии за 1905 год. – Полтава, 1906.
36. О наградах для земских учителей // Сборник Херсонского земства. – 1906. – № 1.
37. Доклады Сумской уездной управы 1915 года. – Сумы, 1916.

О. В. Михайлюк

ВПЛИВ ОСВІТИ НОВОЄВРОПЕЙСЬКОГО ТИПУ НА КУЛЬТУРУ СЕЛЯНСТВА УКРАЇНИ (ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Рівень освіченості селянства, розвитку шкільної справи на селі, вплив освіти на культуру селянства України початку ХХ ст. стали предметом уваги багатьох дослідників. Більшість із них переймається низьким рівнем освіченості серед селянства, вважає його однією з важливих причин кризових явищ у сільському господарстві, а в зростанні освіченості вбачає показник суспільного, духовного, культурного, національного і т. ін. прогресу. Проте такі висновки є дещо декларативними. Рівень освіти на селі, ставлення до неї селянства, наслідки зростання освіченості селян потребують неупередженого розгляду з урахуванням усього контексту селянського способу життя в його соціокультурному вимірі. У цьому плані варто відзначити статті Ю.П. Присяжнюка [1; 2]. Утім, комплексного дослідження впливу освіти на спосіб життя селянства України початку ХХ ст. у широкому соціокультурному контексті поки що немає. Автор ставить за мету з'ясувати вплив освіти нового європейського типу на культуру селянства на поч. ХХ ст. Об'єкт вивчення – селянська культура, предмет – вплив освіти на культуру селян.

Із початком формування культури Нового часу в епоху Просвітництва в Західній Європі були закладені основи нової парадигми освіти, яка базувалася на відриві від релігії та безпосередній практичній діяльності й була спрямована на формування людини нового типу – не представника стану чи колективу, а вільного індивіда, „абстрактної людини”, „людини взагалі”, на „розкриття безмежних можливостей індивідуальності”. Така форма освіти суперечила освіті традиційного типу і стала фактором руйнації традиційного суспільства та формування модерного суспільства в Західній Європі.

Визначальним моментом епохи Просвітництва була безмежна віра в перетворювальні можливості освіти. Загальним для просвітителів було переконання, що всі нещастя і несправедливості, від яких страждає людство, походять від неучтва і тільки просвіта народу і його правителів може привести до створення справедливого суспільства. Тому особливу увагу, приділяли проблемам педагогіки. Утім, у сучасній

філософській думці здійснюється критичний перегляд ідеалів Просвітництва, в основі якого – сумнів у соціальній дієвості освіти та її когнітивній природі [Див., напр., 3].

Поширення освіти серед селянства варто вивчати в загальному контексті процесів модернізації, що активізувалися в Російській імперії з кінця XIX ст. і охопили нові верстви населення, які раніше вони мало зачіпали, насамперед селянство. Я. Грицак справедливо зауважував: „Особливість української історії полягає в тому, що більшість українців продовжувала жити традиційним укладом життя, слабо реагуючи на економічні зміни. Українське суспільство до 1920-х років дуже слабо зачеплене модернізаційними процесами й аж до останньої третини XX ст. значно відставало за показниками модернізації від сусідніх етнічних груп” [4, 15]. Та все ж вторгнення модернізації позначилося, характер села постійно змінювався. За словами О. Чайнова, на початок війни село вже якісно було мало схоже на село минулого сторіччя [5, 198–199]. Однак, важко однозначно погодитися з тезою А. Граціози щодо активної участі селян – за їхньою ініціативою – в процесі модернізації, яку він аргументує позитивним ставленням до грамотності, розвитком кооперації, сільським походженням нових міських прошарків тощо [6, 9–10]. Вбачається, що селянство було примусово втягнуте в модернізацію і вона була пов’язана зі зломом традиційного укладу, що досить болісно переживалося селянами. Наслідки модернізації для селянства, як і саме ставлення селян до всього, що з нею пов’язане, були принаймні неоднозначними і суперечливими.

Більшість дослідників відзначає вкрай низький рівень освіченості серед селянства. Перепис 1897 р. засвідчив дуже низький рівень грамотності для Російської імперії в цілому: лише кожний п’ятий (21 %) умів читати і писати. Лише 18,8 % населення України віком старше 10 років вміли читати. Серед власне українців цей показник був ще нижчий – 13 % [4, 61; 7, 249]. Г.І. Петровський у своїй промові в Державній думі 20 травня 1913 р. називав процент грамотності в європейській Росії 30 %, а в українських губерніях – Полтавській, Подільській, Харківській, Київській, Волинській, Катеринославській, Чернігівській – грамотність коливалася від 29 % (в Катеринославській губернії) до 20 % [7, 249]. За окремими показниками картина була значно кращою. Вважається, що показник „віком більше 10 років” не зовсім адекватно відображає становище, адже в цю категорію потрапляє і молодь, і старше покоління, і чоловіки, і жінки, рівень освіченості яких суттєво відрізнявся. Рівень грамотності молоді, особливо юнаків, різко піднявся: у 1897 р. 45 % чоловічого населення Російської імперії у віці від десяти до двадцяти одного року вважалися грамотними [8]. У 1908 р. Державна Дума прийняла Закон про поступове, протягом 10 років, введення загальної обов’язкової початкової освіти, а верховна влада його підтримала [9, 294]. Витрати на народну освіту з 1904 до 1914 рр. зросли майже в 4 рази – із 42 до 161 млн. крб. на рік [10, 128]. Якщо в 1913 р. на 1000 осіб, віком від п’яти років було писемними 195 (чоловіків – 295, жінок – 95), то в 1920 р. – 347 (чоловіків – 451, жінок – 255). При цьому серед українців у сільській місцевості в 1920 р. писемними були 391 чоловік, 158 жінок, 269

обох статей на 1000 осіб (серед росіян сільської місцевості України ці цифри відповідно становлять 377, 189, 278 на 1000 осіб). Найвищий показник писемності мали німці сільської місцевості України – відповідно 597, 599, 598 на 1000 осіб [11, 45–46].

Усна передача досвіду орієнтувала селян на спадкоємне відтворення певних навичок, умінь, орієнтацій і в кращому випадку забезпечувала дуже повільну еволюцію традиційних знань і уявлень. „Книга і преса робили селянський світ відкритим впливу міста, високої культури, усьому, що відбувалося в усьому світі, готували селян до переходу від традиційної до індустріальної культури”, – пише Б.М. Миронов [9, 295]. На наш погляд, варто бути більш обережним із такими оптимістичними і захопленими оцінками. У цьому випадку поширення писемності постало не стільки фактором залучення селянства до «високої культури», скільки фактором акультирації. У традиційному суспільстві основною формою навчання є особиста участь дітей у продуктивній праці дорослих. У кожному з найбільш важливих видів соціальної діяльності в традиційному суспільстві прагматичний та інформаційний аспекти діяльності злиті воедино, унаслідок чого транслювання відповідних поведінкових норм значною мірою досягається безпосередньо в процесі самої конкретної діяльності, минаючи стадію їхньої мовної артикуляції [12, 11]. Потрібна для життя інформація засвоювалася в стереотипах поведінки, що стали зразками, моделями, наслідування яким було обов’язковою умовою соціального життя колективу. Такі програми поведінки мали нерозчленований (синкретичний) характер, а тому були й образом світу, без якого неможливе функціонування культури. Передача знань відбувається разом із залученням до певних стереотипів і моральних цінностей, вірувань і звичаїв. Сама природа знань, заснована на нагромадженні досвіду попередніх поколінь, і механізми його передачі переважані традиціями і становлять основу консерватизму в селянському способі праці. Освіта новоевропейського типу виявлялася відірваною від практичної сфери. Вона спрямовувалася на набуття абстрактних знань, не прив’язаних до конкретної діяльності. З огляду на конкретність мислення селянина вона йому важко давалася. У цій системі школа стала чужорідним елементом, привнесеним ззовні. Вона обмежувала вплив родини, відривала дитину від гармонійної системи праці й життя, демонструвала моделі, що дисонували з цією системою, і цінності, які неможливо в цій системі здійснити, звідси й опір, на який наштовхувала школа в сільській місцевості. Селяни не усвідомлювали суспільного значення освіти, не відчували в ній потреби, вона перебувала за межами першочергових селянських інтересів [див. 2].

Нам імпонують наукові міркування Р. Пайпса щодо впливу зростання освіченості на селянство: „Однією з причин зміни настроїв селянства було, очевидно, поширення грамотності, що так активно здійснювалося владою. Зростаюча грамотність населення, яка не супроводжувалася відповідним розширенням поля застосування придбаних знань, тільки посилювала занепокоєння нижчих класів. Помічено, що й в інших регіонах світу писемність часто вносить розладу спокійне життя населення. Так, в аборигенів Африки, що навчалися в місіонерських

школах, складається відмінний від інших світогляд, що виражається в небажанні виконувати одноманітну роботу та у забутті понять честі і правдивості. Подібні риси можна було спостерігати й у молодих російських селян, що випробували на собі вплив міста, - вони втрачали бажання до повсякденної селянської праці” [13, 135].

Доступність друкарського слова не наблизила масового читача до міської культури: „Більшість читачів із нижчих класів у селах і містах у своїх культурних переживаннях і повсякденному житті залишалася чужим інтелігентським колам й інтелектуальному світу модерністської творчості” [13, 135]. Улюбленим читанням міських низів, особливо селянства, залишалися лубочні книжки. Розвиток масової літератури визначається масовим смаком, незмінним протягом чи не сторіч. Л.М. Толстой вважав, що в ньому відображено стійкість «позачасової свідомості селян». „Божественні” книги становили більшість книг, які були у власності селян, їм надавали іноді навіть магічного значення. Спеціальні книги із сільського господарства стояли на останньому місці. Ідея про те, що наука чи просто грамотність можуть допомогти в праці, найчастіше відкидалася селянами. Х.Д. Алчевська наводила думки селян про те, що навчання загалом на користь не йде, „грамота веде до шахрайства, що великі шахрайства завжди роблять грамотні люди, що простій чесній людині грамота ні до чого” [14, 205–227].

„Під впливом нових ідей, які ретельно поширюються і лівою пресою, і брошурами, і ораторами революційного напрямку, а головним чином під впливом порнографічної лубочної літератури, сучасна молодь сповідує тільки „культ плоти” і робиться зовсім індиферентною до релігії взагалі. Більше того, робиться блюзнірсько-невірною, зухвалою і нахабною”, – писалося у „Всепопданейшем отчете Обер-Прокурора Св. Синода” за 1911 – 1912 рр. „Отчет” був складений Катеринославським єпископом Агапітом (Вишневським) стосовно власної пастви, але духовне відомство вважало його показовим для з’ясування небезпеки того морального розладу, що мав місце, за словами „Отче та”, насамперед у надрах всього російського селянства, а здебільшого – серед його молодого покоління [15, 153–157]. „Жага легкої наживи, барства, франтівства, а звідси проституція і злочинність у всіх її формах, утрата відчуття людини як вищої цінності й, нарешті, органічна потреба в убивстві, у пролитті крові – от душезгубні плоди самодержавної літературної кримінальщини”, – писав із приводу впливу на народ, насамперед на селянство, книги і пресу М. Ключев [16, 48]. М.О. Бердяєв охарактеризував це більш коротко і точно: „У народ почала проникати напівосвіта, яка в Росії завжди приймає форму нігілізму” [17, 43].

Улітку 1905 р., уже в розпал революції, під час обговорення з царем положення про вибори до Державної Думи, один сановник запропонував виключити грамотність як умову для обрання. Він сказав: „Неписьменні мужики, чи то старики, чи молодь, мають більш цільний світогляд, ніж грамотні” (що, на наш погляд, досить справедливо – О.М.). Міністр фінансів В.М. Коковцов заперечив, сказавши, що неписьменні „будуть лише переказувати епічним стилем те, що їм розкажуть чи підкажуть інші”. Однак,

як він згадує, цар зрадив благонадійності неписьменних [18, 231]. Виступаючи проти проекту реформи початкової освіти (частини загального плану століпінської реформи), лідер праць у Думі М.Є. Марков звертався до поміщиків: „Ваші маєтки, ваше життя буде висіти на волоску, коли виховані у ваших безбожних школах учні прийдуть вас палити, і ніхто вас захищати не буде” [18, 99].

У свою чергу для селян було характерним недовірливе, іронічне, зверхньо-поблажливе чи навіть зневажливе, презирливе ставлення до розумової праці, до освіти, до будь-яких знань взагалі, які не вписувалися в їхній кругозір і не знаходили прямого застосування в селянській практиці. Навіть елементарна грамотність сприймалася амбівалентно: з повагою, але й з іронією. Щоденне селянське життя не потребувало постійного використання вміння читати й писати. Навчання не стояло на першому місці серед сімейних пріоритетів. Прибутків ледве вистачало на прожиття, діти рано мусили працювати. З одного боку, заможні селяни старалися дати своїм дітям освіту, вбачаючи в цьому спосіб „вийти в люди”, але з іншого боку, не вбачали в цьому серйозного заняття. Старше покоління засуджувало молодь, особливо дівчат за читання книжок, називаючи їх „читачками” [14, 216]. Батьки цілком свідомо дозволяли своїм дітям навчатися в школі лише півтора-два роки, щоб не втратити над ними повний контроль і щоб діти „не зіпсувалися”. Діти встигали оволодіти мінімальною грамотністю, яка не дозволяла їм занадто піднятися над батьками в інтелектуальному відношенні [19, 332]. Хулганство на селі, про яке заговорили на початку сторіччя, було спрямовано також проти вчителів та сільської інтелігенції. „Вчитель робиться першим об’єктом сільських жартів, інтелігенція як клас – об’єктом ненависті” [20, 210].

Будь-які кардинальні реформи ведуть до руйнації традиційного укладу життя, отже, руйнують і соціально-психологічні стереотипи, без яких суспільство існувати не може. Традиційні стандарти мислення, поведінки, людських взаємин втрачають в очах селян свою безумовність, абсолютність, незаперечність. Модернізація в Росії внесла дисонанс у традиційну систему уявлень про світ, що складалася віками. Відбувалося накладання культурних шарів, одночасно співіснували й еkleктично змішувалися різні культурні форми, виникла ситуація „підміни мов” [див. 21, 39].

1. Присяжнюк Ю.П. Вплив ментальності українського селянства на рівень його освіченості у другій половині XIX ст. // *Історія України*. - 2000. - № 3.
2. Присяжнюк Ю.П. Освіченість як атрибут етнокультури українського селянства Наддніпрянської України: тенденції еволюції та перші спроби осмислення феномена на початку XX ст. // *Український селянин*. - 2004. - Вип. 8.
3. Романенко М.І. Вплив постмодернізму на філософію освіти // *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. - Д., 2003. - № 5(31).
4. Грицак Я.Й. *Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.* - К., 1996.
5. Чаянов А.В. *Крестьянское хозяйство. Избранные труды*. - М., 1989.
6. Грациози А. *Великая крестьянская война в СССР. Большевики и крестьяне. 1917 – 1933*. - М., 2001.
7. *Ступінь грамотності в Україні. Уривок з промови Г.І. Петровського, виголошеної в Державній Думі 20*

- травня 1913 р. // *Історія української культури: Зб. матеріалів і документів.* – К., 2000.
8. *Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г.: Общій свод. 1.* – СПб., 1905.
 9. *Миронов Б.Н. Социальная история России периода Империи (XVIII – начало XX в.): Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. В 2-х т. Т. 2.* – СПб., 1999.
 10. *Щербакова О.В., Прокопенко Л.Л. Исторический досвід організації сільського шкільництва в Україні в підросійську та радянську добу (60-ті рр. XIX ст. – 80-ті рр. XX ст.) // Український селянин.* – 2004. – Вип. 8.
 11. *Україна: Статистичний справочник.* – Б.м., 1925.
 12. *Романов В.Н. Историческое развитие культуры. Проблемы типологии.* – М., 1991.
 13. *Пайнс Р. Русская революция: В 2-х ч. Ч. 1.* – М., 1994.
 14. *Оболенская С.В. Народное чтение и народный читатель в России конца XIX в. // Одиссей. Человек в истории.* 1997. – М., 1997.
 15. *Всеподданнейший отчет обер-Прокурора Святейшего Правительствующего Синода по ведомству православного исповедания за 1911 – 1912 гг.* – СПб., 1913.
 16. *Клюев Н. Порванный невод // Последний Лель: Проза поэтов есенинского круга.* – М., 1989.
 17. *Бердяев Н. Новое средневековье. Размышление о судьбе России и Европы.* – М., 1991.
 18. *Кара-Мурза С.Г. Советская цивилизация. Книга первая. От начала до Великой Победы.* – М., 2002.
 19. *Миронов Б.Н. Социальная история России периода Империи (XVIII – начало XX в.): Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. В 2-х т. Т. 1.* – СПб., 1999.
 20. *Федотов Г.П. Империя и свобода.* – Нью-Йорк, 1989.
 21. *Гірц К. Інтерпретація культур: Вибрані есе.* – К., 2001.

В. М. Мельниченко, О. М. Дулгерова

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА СЕЛЯНАМИ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ)

Серед проблем, пов'язаних із дослідженням національно-культурних процесів в українському селі початку ХХ ст., особливої актуальності набуває з'ясування ролі такого важливого чинника формування національної самосвідомості селянства, як періодична преса, зокрема, висвітлення в ЗМІ шевченківської тематики. Ця проблема актуалізується також у зв'язку з тим, що історичний досвід становлення української преси та її участь у популяризації шевченківських ідей має сьогодні не тільки пізнавальне, а й практичне значення, оскільки сучасні державотворчі процеси вимагають удосконалення концепції діяльності засобів масової інформації щодо цього.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу публікацій журналів "Рідний край" та «Українська жизнь» (1906 – 1914 рр.), присвячених Т.Г. Шевченкові, з'ясувати особливості вшанування його пам'яті селянами в контексті поширення шевченківських ідей серед сільського населення України. Об'єкт дослідження – роль україномовної преси в національно-культурному русі початку ХХ

ст. в українському селі. Предметом дослідження є публікації журналів "Рідний край" та "Українская жизнь" про вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка українським селянством.

Проблему української преси зазначеного періоду в 1920-х роках досліджували В. Ігнатієнко [1, 21 – 26; 2], С. Єфремов [3, 109 – 111]. До цієї теми зверталися й науковці української еміграції. Так, коротку характеристику і перелік українських видань початку ХХ ст. подано в "Енциклопедії українознавства", виданій за кордоном у 1949 році під редакцією В. Кубійовича і З. Кузелі [4, 981 – 1003]. Пресі початку ХХ ст. приділяла увагу й радянська історіографія, висвітлюючи її переважно з тенденційних позицій [5, 453 – 472; 6].

До цієї проблеми в роки незалежності України зверталися М.Ф. Нечитайло [7, 33 – 38], І.В. Крупський [8, 39 – 46], О.А. Яцина [9], А.А. Заводовський [10, 207 – 216], О.В. Лисенко [11, 217 – 227] та інші сучасні дослідники. Однак така конкретна тема, як селянська шевченкіана на сторінках одного видання – журналу "Рідний край", до цього часу не аналізувалася, що надає цьому дослідженню наукової новизни.

В умовах репресивних заходів й утисків із боку царського уряду на початку ХХ ст. у суспільному житті зростає роль легалізованої в 1905 році україномовної преси. Особливо помітним стає її вплив на поширення української ідеї серед селянства, яке було тоді найчисельнішою верствою населення України.

Серед українських видань того часу, які спрямовували свої зусилля на вироблення національної ідеології в селянському середовищі, вирізнявся журнал "Рідний край" – перший легальний український щотижневик із додатком "Молода Україна". Часопис виходив у Полтаві (1905 – 1907 рр.), Києві (1907 – 1912 рр.), Гадячі (1914 – 1916 рр.). Видавцями журналу в різні роки були Г. Маркович (1905 – 1906 рр.), О. Косач (Олена Пчілка) (1907 – 1916 рр.). Співробітниками видання були відомі представники української інтелігенції Панас Мирний, Леся Українка, І. Нечуй-Левицький, Д. Яворницький, О. Олесь, П. Тичина [11, 222 – 223].

"Рідний край" дуже швидко набув популярності серед сільського населення, яке особливо гостро відчувало потребу в українському слові. У тематиці журналу помітне місце посідало вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка, що позитивно впливало на активізацію національно-культурного руху на селі. Ці матеріали мали переважно інформаційний характер, оскільки ознайомили читачів зі змістом шевченківських заходів, що відбувалися в селах України. Крім цього, у журналі вміщувалися й інші шевченківські матеріали, які викликали інтерес у сільського читача: повідомлення про шевченківські традиції в містах України, інформація про загальноукраїнський шевченківський рух та публікації про вшанування Т.Г. Шевченка за межами України.

Крім "Рідного краю", помітну роль в ознайомленні громадськості, передусім за межами України, відіграв російськомовний журнал «Українская жизнь», що виходив у 1912 – 1917 рр. в Москві під редактуванням С. Петлюри і О. Саліковського [11, 224 – 225].